

Світлана Рудик
Аспірант PhD кафедри авіаційної психології
Національний авіаційний університет
м. Київ (Україна)

ДЕСТРУКТИВНІ СТАНИ ОСОБИСТОСТІ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ПСИХОЛОГІЧНОГО СИМБІОЗУ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Симбіоз в біології означає тривале співжиття організмів, яке приносить їм взаємну користь. У психології симбіоз це гранична форма психічної залежності. Будь-яке людське об'єднання являє собою систему зв'язків і відносин: "У симбіотичному зрощенні відносини практично відсутні, діють тільки зв'язку" [6, с. 173]. На думку Е.Т.Соколової [6, с. 175], симбіоз може сприйматися як містичне спорідненість душ, розуміння, що не потребує слів. Подібний стан відповідає одній з найважливіших потреб людини в афіліації. Однак в психологічному аспекті симбіоз є екстремальною формою взаємозалежності, аж до злиття, в якому втрачається індивідуальність.

У житті дуже багато походить з родини. З неї зростає почуття безпеки, здатність довіряти людям, спокій в контакті з ними, і найголовніше - без них. Сьогодні проблема співзалежних, або, інакше, - симбіотичних відносин - головна причина депресій, складнощів в побудові відносин і навіть панічних атак.

Відносини між матір'ю і дитиною з позиції симбіозу вперше були розглянуто в транзактному аналізі, але тут мова йде про так званий здоровий його варіант. Існування подібного феномена, на думку Е. Берна, обумовлено особливостями психічної структури дитини і організацією самого дуального зв'язку «мати - дитя» [3, с. 109]. На кожному етапі розвитку дитина отримує все більший доступ до власних ресурсів в рамках своєї психічної структури, таким чином виникає варіант автономії. Мати сприяє розвитку самостійності дитини, при цьому надаючи йому підтримку. Так знаходить своє вираження первинний симбіоз між мати і дитиною, при цьому обидві сторони можуть при бажанні залишатись в контакті або

розривати контакт. Проблема полягає в тому, як стверджують автори транзактного аналізу, що ідеальних батьків не буває. Яким би гарним не було виховання з боку батька або матері, деякі бажання і потреби дитини в процесі розвитку залишаються нездійсненими, що може привести до патологічного симбіозу [2, с. 232].

Психологічний симбіоз є спробою здійснити потреби зростання, які не були задоволені в дитячому віці. Як завжди, при сценарної поведінці людина, що знаходиться в симбіозі, для задоволення своїх потреб використовує застарілі стратегії поведінки. Ці стратегії прекрасно працювали в дитинстві, проте неприйнятні в його дорослому житті. Таким чином, в симбіозі людина ігнорує свої можливості, і ігнорування лежить поза сферою його усвідомлення. По суті, в основі симбіозу з батьками лежить недовіра до сил і потенціалу своєї дитини, принизливе для неї вибудовування суб'єкт-об'єктних, а не суб'єкт-суб'єктних відносин. Ставлення до дитини як до об'єкта має на увазі відсутність обліку його справжніх, а не нав'язаних інтересів, неповага до його кордонів, до його індивідуальності, авторитарне нав'язування власних установок, непорушенезнання, «як зробити правильно». Батьки по суті не дозволяють йому розвиватися, а багато роблять замість нього, тим самим, прив'язуючи до себе. Самозатверджуючись за його рахунок, віднімають його право на самостійність. Виростаючи, ця дитина отримує вербальне або невербальне послання: «Я потребую тебе, а ти - мене» і, вже в дорослому віці, ця людина, як і раніше, оглядається на матір або батька, приймає рішення, які їх влаштують, іноді на шкоду своїм справжнім потребам. При цьому часто людина розуміє ненормальність свого становища (ітому часто йде в залежність від алкоголю, наркотиків, комп'ютерних ігор і та інше, де йому знову комфортно і де є «острівцець свободи» від батьківської опіки) [3, с. 87].

Особливо яскраво такі «втечі» з батьківської сім'ї спостерігаються в юнацькому віці, коли дитина повинна вже повністю пройти процес сепарації і, за нормами вікової психології, мати всі ознаки дорослої особистості. Юнацький вік має особливе значення для нас, як дослідників, тому що він є тим рубіжним періодом, коли особистість повинна покинути сім'ю

батьків і бути готовою побудувати свою власну. Бути готовим до народження і виховання дітей, до побудови для себе і для них майбутнього на стійких позиціях знання про норму і патології. Однак, в сім'ї, де спостерігається явище психологічного симбіозу, людина в буквальному сенсі не належить собі: немає узгодженості між думками, почуттями і вчинками, і ця розбалансованість може стимулювати залежність, депресію [7].

Ми провели опитування серед студентів 1 та 2 курсів Національного авіаційного університету (Київ, Україна) на тему суб'єктивної оцінки власних емоційних станів і що, на їхню думку, впливає на здатність людини до регуляції свого настрою. В опитуванні взяли участь 88 студентів віком 17-18 років. З них 44 юнаків та 44 дівчат. Респондентам було запропоновано заповнити анкету, в якій вони суб'єктивно оцінили свій стан як нормальний, трохи тривожний або дуже тривожний на межі із депресивним, і виявили ймовірну причину такої оцінки, пов'язану з позицією батьків в сім'ях. А також, запропонували студентам пройти тести «Оцінка ситуативної та особистісної тривожності» Спілбергера –Ханіна, «Шкала депресії» А. Бека. Оскільки нами не було виявлено валідних методик на визначення наявності психологічного симбіозу в сім'ї, які дозволили б досліджувати тільки думку дитини, ми скористалися валідною методикою «Поведінка батьків і ставлення підлітків до них» (автор Є. Шефер), яка вивчає установки, поведінку і методи виховання батьків так, як бачать їх діти в підлітковому віці. Методика дозволяє описати відносини з батьком за найбільшими загальними проявами: доброзичливість, ворожість, автономія, директивність і непослідовність батьків. Даний опитувальник підходить для підлітків 17-18 років, що відповідає віку наших респондентів. Після чого ми провели кореляційний аналіз отриманих даних за критерієм Т-Спірмена.

Таблиця

1 Кореляційний аналіз за критерієм Т- Спірмена за результатами тестів студентів гуманітарних і технічних спеціальностей НАУ 1, 2 курс, n = 88

Шкали	Оцінка особистісної тривожності	Оцінка ситуативної тривожності	Шкала депресії А.Бека
-------	---------------------------------	--------------------------------	-----------------------

Позитивного інтересу матері	- 0,860**	-0,847**	- 0,782**
Директивності матері	0,466**	0,438**	0,367**
Ворожості матері	0,731**	0,734**	0,620**
Автономності матері	0,519**	0,571**	0,453**
Непослідовності матері	0,633**	0,628**	0,685**
Позитивного інтересу батька	- 0,354**	- 0,286**	- 0,217**
Директивності батька	0,183	0,114	0,166
Ворожості батька	0,194	0,065	0,248*
Автономності батька	0,234*	0,308**	0,400**
Непослідовності батька	0,457**	0,364**	0,406**

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

Як бачимо з таблиці, кореляції повідомляють, що позитивний інтерес батьків до своєї дитини знижує рівень ситуативної та особистої тривожності і знижує схильність до депресивних станів дитини. У бесіді з психологом, студенти з особливо високим рівнем тривожності і схильністю до депресивних станів, стверджують, що в їх сім'ях батьки перебувають в «переважної» або «надмірно контролює» позиціях. Описують відносини з батьками як відносини психологічного симбіозу. Батьки обмежують свободу, контролюють кожен крок, вимагають повної звітності, і, за словами респондентів, порушують особисті кордони і «душуть любов'ю». Перебуваючи в симбіотичній залежності, батьки відчують себе з дитиною єдиним цілим, прагнуть задовольнити всі потреби дитини, захистити його від труднощів і неприємностей життя. Батьки постійно відчувають тривогу за дитину, дитина їм здається маленькою і беззахисною. Тривога батьків підвищується, коли дитина починає автономізуватися волею обставин, оскільки за власною волею батько не уявляє собі

дитину самостійною. Автор «Методики вимірювання психологічної дистанції» Є.І. Медведська називає рефлексивні переживання дитини «Я не належу сам собі. На мене тиснуть » ознакою симбіотичних відносин [5, с. 24-29].

Таким чином, батьки значно ускладнюють процес дорослішання, який до юнацького віку повинен вже прийняти цілком зрозумілі форми відповідно до норм вікової психології. Феномен симбіотичної залежності надзвичайно багатогранний. Деструктивні стани, розвитку яких сприяє психологічний симбіоз, впливають не тільки на рівень розвитку навичок і здібностей дитини, але і на якість життя в цілому. У подальших наших дослідженнях ми плануємо апробувати авторську анкету на наявність феномена психологічного симбіозу в сім'ях, яка дозволить припускати наявність даного явища тільки з боку респондента - дитини. Глибше вивчити вплив симбіотичних відносин на розвиток важливих, соціально значимих здібностей і навичок в юнацькому віці і уточнити методи корекції деструктивних станів, що виникають у сім'ях із психологічним симбіозом.

Література

1. Боулбі Д. Прихильність. М.: Гардарики, 2003. 232 с.
2. Боулбі Д. Створення і руйнування емоційних зв'язків. М.: Академічний проект, 2004. 477 с.
3. Ємельянова Є.В. Криза в співзалежних відносинах. СПб.: Мова, 2004.- 368 с.
4. Maksymenko, S. D. (2016). Ponyattya osobystosti u psykhologiiyi [The concept of personality in psychology]. Psykhologhiya ta osobystist', 1, 11-17.
5. Медведская Е. И. Методика измерения психологической дистанции // Школьный психолог. М., 2009. № 7. С. 24 – 29.
6. Слободчиков В. И., Исаев Е. И. Психология человека. М.: Школа-Пресс, 1995. - 384 с.
7. Хорни К. Женская психология. Восточно-Европейский институт психоанализа: /Шедевры мировой науки: Т.1; Библиотека психоаналитической литературы/: пер. с англ.. - СПб.: 1993. - 222 с.